

โครงการวิจัยเรื่อง	การประเมินผลด้านเศรษฐกิจและสังคมของการใช้ปุ๋ยหมัก ในภาคเหนือของประเทศไทย
ผู้ดำเนินการวิจัย	นายชูศักดิ์ วิทยาก็ค
ที่ปรึกษาโครงการวิจัย	ผู้ช่วยศาสตราจารย์เกษม บุรกลีกร ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมพงษ์ ชิวสันต์
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลความเหมาะสมทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของการใช้ปุ๋ยหมัก ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการทำปุ๋ยหมัก ตลอดจนศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมให้เกษตรกรทำปุ๋ยหมักใช้ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้มีการใช้ปุ๋ยหมักอย่างกว้างขวาง

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้วิธีการสำรวจโดยสุ่มตัวอย่างในระดับครัวเรือนในพื้นที่อำเภอจุนและเชียงคำ จังหวัดพะเยา อำเภอจอมทองและดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริมให้ทำปุ๋ยหมัก แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นสามกลุ่มคือ กลุ่มที่ทำปุ๋ยหมักอยู่ กลุ่มที่เคยทำปุ๋ยหมักแล้วเลิกทำ และกลุ่มไม่เคยทำปุ๋ยหมัก จำนวนตัวอย่าง 482 ครัวเรือน

ผลการวิจัยพบว่าโดยทั่วไปแล้วเกษตรกรมีวัสดุเหลือใช้จากการเกษตรเพียงพอที่จะใช้ทำปุ๋ยหมักได้เช่น ฟางข้าว เศษพืชไร่ เป็นต้น ปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินยังไม่ปรากฏรุนแรงมากนักแต่มีแนวโน้มที่จะมีปัญหาเพราะเกษตรกรมีการปลูกพืชไร่หลังการทำนามากและมีการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับการทำปุ๋ยหมักอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นทำให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยหมักอาจจะไม่ส่งผลให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มมากขึ้นอย่างที่เกษตรกรคาดหวัง แต่มีผลต่อการบำรุงดินในระยะยาว ความเพียงพอของมูลสัตว์ในครัวเรือนมีผลต่อการทำปุ๋ยหมักอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยทางด้านรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจไม่มีผลต่อการยอมรับการทำปุ๋ยหมักโดยตรงเพราะการทำปุ๋ยหมักส่วนมากจะไม่ได้เสียเงินลงทุน

กิจกรรมการส่งเสริมและสนับสนุนการทำปุ๋ยหมักของหน่วยงานต่าง ๆ มีผลต่อการทำปุ๋ยหมักอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ไม่ว่าจะเป็นการสาธิต การประชุมฝึกอบรม การแจกสารเร่ง และการรณรงค์ในรูปแบบต่าง ๆ การพะปะเยี่ยมเยือนราษฎรให้คำปรึกษาหารือ สำหรับหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงคือ กรมพัฒนาที่ดินจะมีบทบาทน้อยในสายตาของเกษตรกร เพราะไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของเกษตรกรทั่วไป อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมแล้วเกษตรกรในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดรู้สึกพึงพอใจต่อการสนับสนุนของรัฐบาล

ความพร้อมทางด้านสังคมของเกษตรกรพบว่า มีอยู่สูงมากในแง่ของการยอมรับเทคโนโลยีระดับกลางอย่างการทำปุ๋ยหมัก ทั้งในแง่ของการมีทัศนคติที่ดีต่อการทำปุ๋ยหมักและการให้ความร่วมมือต่อทางราชการ ตลอดจนการวางแผนการทำงาน และความพยายามพัฒนาตนเอง

เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกลุ่ม กลุ่มที่ทำปุ๋ยหมักอยู่มากเป็นกลุ่มที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ไม่ค่อยมีรายได้อื่นที่นอกเหนือการเกษตรระยะเวลาในการทำปุ๋ยหมักประมาณ 3-4 เดือนจึงใช้การได้ มีแนวโน้มที่จะทำปุ๋ยหมักต่อไป กลุ่มที่เคยทำปุ๋ยหมักแล้วเลิกทำเพราะขาดสารเร่งเป็นปัญหาหลัก รองลงมาคือไม่มีเวลา ไม่มีแรงงานอย่างไรก็ตามมีความเป็นไปได้ที่กลุ่มนี้จะกลับมาทำปุ๋ยหมักอีกครั้งหนึ่ง ส่วนกลุ่มที่ไม่เคยทำปุ๋ยหมักนั้นมีแนวโน้มที่จะทำปุ๋ยหมักค่อนข้างมากหากได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่องโดยตรง

ปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการทำปุ๋ยหมักได้แก่ การไม่มีสารเร่ง ไม่มีปุ๋ยยูเรียผสมมูลสัตว์ไม่เพียงพอ เป็นต้น นอกจากนี้ในแง่ของการเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้นนั้นต้องใช้ในปริมาณที่มากพอ ด้วยเหตุนี้ทำให้ปุ๋ยเคมีจึงยังมีความสำคัญอยู่ ดังนั้นจึงต้องให้ความสนใจแก่เกษตรกรในด้านประโยชน์ในระยะยาวของปุ๋ยหมัก

แนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมและพัฒนาการใช้ปุ๋ยหมักก็คือ การใช้กลไกของรัฐทุกอย่างรณรงค์ชักชวนให้เกษตรกรทำปุ๋ยหมักใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เจ้าหน้าที่ของรัฐติดต่อกับเกษตรกรโดยตรงและติดตามผลงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกษตรกรทำปุ๋ยหมักใช้อย่างต่อเนื่องไปจนเป็นเสมือนหนึ่งกิจกรรมการเกษตรอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับการเตรียมดินเพื่อการเพาะปลูก